

A GICCS MINT ANTROPOLÓGIAI JELENSÉG

Ludwig Giesz: *Fenomenologija kiča*, BIGZ, 1979

Mi már majdnem megszoktuk, hogy a giccs, illetve a közhely jelenségeire kétféleképpen reagálunk: vagy elhallgatjuk, minthogy életünk természetzerű tartozékaként nem is figyelünk fel a létére, vagy pedig nagy lármát csapunk miatta, nem gondolva meg, hogy a „rossz ízlés” gyökerei egyrészt mélyebben rejtőznek annál, semhogy a művelődéspolitikai megváltó eredményeket mutathasson fel, másrészt pedig a bírálatot a felelősség és illetékesség kitapintásának kell megelőznie. Így persze sokkal nehezebb elmarasztaló bírálatot írni.

Ludwig Giesz a mienktől különböző társadalmi feltételek mellett, másfajta célkitűzésekkel kutat, ezért a dilemmái is lényegesen eltérnek a mi kétségeinktől. Ez persze nem jelenti azt, mintha kutatásai nem lennének a mi szempontunkból is alapvetően pontosak, hiszen az „örök emberinek” a vizsgálata amennyiben nem végeredmény is a mi számunkra, de mindenképpen nélkülözhetetlen kiindulópont. Ő olyan emberi állapotokat és jellemző tulajdonságokat mutat fel, amelyeket — ha illúziótlanul szemlélődünk — a mi társadalmi viszonyaink között is bárhol felfedezhetünk. Gondolatai egyébként az egzisztencialista filozófia koordinátái között mozognak, s alaptétele szerint a giccs, a narkotikumokhoz hasonlóan, hangulat-stimuláns, s főképpen azok az emberek igénylik, akik a hét végén fellazítják, elvetik a naponta végzett munka által rájuk parancsolt önfegyelmet. A már ekképpen manipulált igényeknek megfelelően a giccs „pihenter”, passzivitásra csábít, s szellemi tekintetben kizárólag fogyasztóvá tesz.

Giesz művében a szempont, a közelítésmód rendkívül következetes. A legtöbbször antropológiai kategóriákat érvényesít, szemléletéről mégis akkor mondunk legtöbbet, amennyiben fenomenológiai megalapozását hangsúlyozzuk. Ebben, miként ismeretes, a szubjektumnak az intencionalitása elsődleges, s tulajdonképpen — esztétikai élményről lévén szó — extatikus harmónia, az ennek a világban való feloldódása a célja. Ez az állapot egyrészt irracionális (Giesz egyébként Nietzsche-re hivatkozva „az emberi totális aspektusaként”, nem egyszerű tudathelyzetként értelmezi), a kétségtelenül jelen levő érzelmi és értelmi mozzanatok összefüggései megmagyarázhatatlanok, minthogy az embernek az önmagára találása és önkivülete elválaszthatatlan egymástól; másrészt pedig a távolságtartásnak és a transzcendentálásnak a gesztusát is magában rejtji, vagyis: végső soron az intellektus ura önmagának, s az emberi valamint a végtelen egymásba olvadásának pillanatát utólagosan a főértékek (a humanitás, igazság, szabadság, szépség, boldogság) alkotásának szolgálatába képes állítani. Ahelyett, hogy itt most az arisztotelészi katarzisz-koncepció, valamint a platóni inspirációelmélet eklektikus egységesítési

kísérletéről töprengenék (noha Giesz erről nem beszél, lényegében mégis erről van szó), a giccs jelentésének fenomenológiai meghatározását emeljük inkább ki. Eszerint a giccs-élmény azt jelenti: a szubjektum képtelen kilépni önköréből, tehát tárgyra találás és szellemi distanciartartás helyett önmagában vesztegel, öntudatlanul, önelvezet formájában, önfertőzést követ el. Ennek következtében kiközösíti magát a szubjektumnak valamint az objektumnak új minőséget teremtő interakciójából.

Az eddig elmondottakból mindenekelőtt az derül ki, hogy Ludwig Giesz, a tárgykör kiemelkedő kutatóit, főleg Herman Brochot követve, műesztétikára korlátozódás helyett az emberi magatartás összefüggéseiben vizsgálja a vitatott jelenséget. Meghatározás helyett azonban óvatos körülírásokat ad, szerinte ugyanis az egyértelmű értékítéletet a szép lényege megnyugtató tisztázásának kellene megelőznie, az erre irányuló kísérletek viszont a múltban sem sikerültek, minthogy a túlsúlyban levő racionális szempontok felemás eredményű megismerésformaként rendszerint leértékelték az esztétikai élményt. Az ismeretelmélet zsákutcája helyett a tipikus tudatállapotok szerkezetét kell feltárni, az összetevőknek egymáshoz való viszonyát felmutatni. Ludwig Giesz műve lényegében tehát sajátos strukturalista vállalkozás.

Ez egyáltalán nem zárja ki nála a túlzott szigorúságot és az egyszerűsítésre való hajlandóságot. Műveltsége majdnem kizárólag germanista jegyeket mutat, részben ezért is értetlen Tolsztoj művészetélményével szemben. Köztudott ugyanis, hogy az orosz író etikai túlzásból lett művészetellenessé, következésképp a Kreutzer szonáta című műve koránsem a giccses műélmény fölött tör pálcát, hanem, az esztétikának egyik antik időkben gyökerező vonulatát követve, magát a szépélményt tartja az evilágisággal összeegyeztethetetlennek. Pozányisev, a szóban forgó Tolsztoj-hős szerint a zene „szörnyű”, s mivel „felemeli a lelket”, ezért „baldarság”. (Avagy nem Platón haragudott a művészekre akaratlan étel-ellenességük miatt?) Giesznek a „szörnyű”, jelen esetben lényegbe vágó jelző kerüli el a figyelmét. Ez ugyanis a giccs által felsorolt jellemzőivel, a ragadósággal, bensőséggel stb. ellentétben egy kevésbé manipulálható, „valóságidegen” közegbe emel, ahol — s itt jut kifejezésre Tolsztoj lekicsinylő szándéka — a zeneszerző törvényei uralkodnak. Egyébként: egyes mai esztétikai törekvések a művészetnek éppen az orosz író által is említett, az embert külön-valóságba emelő ontologikus tulajdonosságában keresik a lényegét. Meg aztán Freuddal szemben is igazságtalan Giesz. Vagy a művészi teremtőszton kompenzációs értelmezése ellenében lenne az alkotás valóságot teremtő hitelességével? Aligha.

Giesz rigorózsága mégis — etikai okokból — érthető. Hangulatellenes éberségre sohasem volt akkora szükség, mint éppen ma.